

CANCEL CULTURE LA ROMÂNII

Autor: Marius Ghincea | 1 decembrie 2021

În ultimii ani, un număr în creștere de politicieni și comentatori conservatori din Occident, în special din Statele Unite, clamează apariția unei „cancel culture” – un climat cultural în care perspectivele alternative celor de factură progresistă sunt ostracizate și interzise în spațiul public. Conservatorii americani afirmă că acest climat cultural este produsul natural al unei așa-zise tendințe totalitare ale stângii progresiste care duce la punerea sub tăcere a celor cu viziuni sociale contrare preceptelor sociale de stânga. Aceștia afirmă că prin impoziția unei culturi a anulării, stânga progresistă elimină posibilitatea dezbaterilor intelectuale pe teme centrale din societate și limitează libertatea de expresie. Stânga progresistă ar urmări să impună o viziune totalizantă cu privire la organizarea societății, valorile și identitățile care ar trebui să reglementeze interacțiunea socială.

În schimb, stânga progresistă răspunde acestor alegații afirmând că clamarea unei așa-zise „cancel culture” nu reprezintă decât o tentativă a dreptei regresive de a abate discuția de la problemele esențiale asociate cu gândirea conservatoare. Stânga progresistă atrage atenția că, prin clamarea unei „cancel culture”, conservatorii nu urmăresc decât să respingă orice acțiune prin care exponenți conservatori sunt trași la răspundere în mod public pentru acte de homofobie, transfobie, antiseminism, rasism, misoginie sau etnocentrism. Conform perspectivei progresiste, dreapta conservatoare refuză să își asume toxicitatea unor noțiuni fundamentale ale ideologiilor conservatoare și efectele nefaste pe care acestea le-au avut pentru o multitudine de grupuri dezavantajate din societate.

Această confruntare pe marginea unei așa-zise „cancel culture” care a început în marile centre universitare americane a ajuns, prin diferite canale, inclusiv în discursul unui număr în creștere de intelectuali sau comentatori conservatori din România. Fiind expuși la publicistica anglo-americană dominată de discursul anti-„cancel culture”, dreapta conservatoare românească a adoptat mimetic, cu minime ajustări, același repertoriu discursiv produs în SUA. Așa ajungem să avem lideri ai AUR, intelectuali

conservatori importanți din mediul românesc care vorbesc despre pericolul, amenințarea, riscurile unei „culturi a anulării”. Drept răspuns, stânga progresistă românească a bagatelizat această adoptare mimetică a unor preocupări caracteristice Occidentului anglo-american într-un context românesc total diferit, în care „pericolul” progresist abia dacă e vizibil în spațiul public.

Cu toate acestea, discuția - acum și în România - despre o așa-zisă „cancel culture” merită atenție. Nu pentru că dreapta conservatoare ar avea în mod neapărat dreptate în legătură cu „pericolul” reprezentat de inițiativele politice și culturale ale stângii progresiste, cât pentru că conceptul de „cancel culture” face referire la un proces social care nu este deloc nou. De altfel, ceea ce conservatorii numesc „cancel culture”, alții au numit „spirală tăcerii”, „cenzură” sau „sfânta inchiziție”, în contextul lumii catolice. Așadar, acest proces nu este caracteristic stângii progresiste, ci oricărei forme de hegemonie culturală.

Dar înainte de a discuta mai în detaliu despre natura și mecanismele prin care operează „cancel culture” și de ce ea este foarte prezentă și în societățile eminentemente conservatoare, trebuie să clarificăm pe scurt de ce conservatorii occidentali s-au văzut nevoiți să adopte un discurs centrat pe condamnarea acestui fenomen.

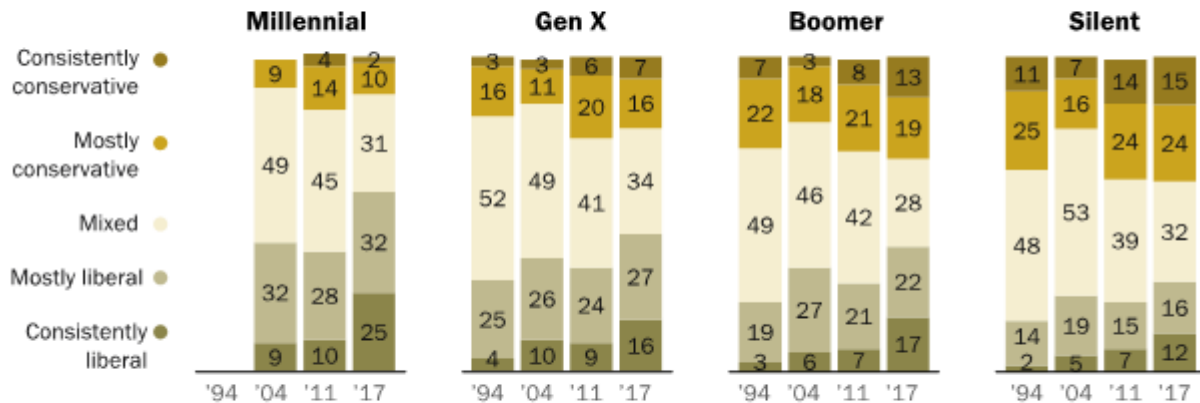
Pierderea hegemoniei culturale conservatoare

Discursul conservator american despre apariția unei așa-zise „cancel culture” apare în contextul în care, pe parcursul ultimului deceniu, climatul cultural din societatea americană a suferit o serie de metamorfoze. În ultimul deceniu, valorile „progresiste” au ajuns să devină dominante în majoritatea societății americane, dar în special în rândul elitelor culturale, sociale, economice și politice americane. Fie că vorbim de drepturile LGBT, de egalitatea de gen, de abordarea problemelor legate de rasism și misoginie, valorile și principiile progresiste sunt cele care rânduiesc ce este considerat drept acceptabil sau inacceptabil, dezirabil sau indezirabil, posibil sau imposibil. Valorile și principiile progresiste reprezintă, într-o parte considerabilă a societății americane și în special în eșaloanele superioare, punctele de referință prin care se interpretează ce este moral și imoral.

Dominanța culturală a valorilor și principiilor progresiste în societatea americană nu a apărut de nicăieri, ci este produsul unui proces ce a început încă de la mijlocul secolului precedent. Le-a luat progresiștilor americani peste jumătate de secol pentru a putea dărâma hegemonia culturală conservatoare din societatea americană. Iar această dominanță nu este încă pe deplin asigurată, având în vedere *backlash*-ul puternic conservator și etnonaționalist venit din partea unor segmente importante ale Americii conservatoare.

Most Millennials have 'consistently liberal' or 'mostly liberal' views; Silents remain most conservative cohort

% with political values that are ...

Note: Ideological consistency based on a scale of 10 political values questions.
Source: Survey of U.S. adults conducted June 8-18 and June 27-July 9, 2017.

PEW RESEARCH CENTER

Conservatorii au ajuns să vadă cum ideile care anterior erau luate de-a gata, ca fiind perene și naturale oricărei societăți umane, ajung nu doar să fie contestate, dar și efectiv înlocuite cu valori opuse sau incompatibile cu preceptele morale și sociale ale gândirii conservatoare. Oameni care emiteau idei și opinii până mai ieri considerate de bun simț, parte a ortodoxiei culturale, sunt surprinși să descopere că se află în afara a ceea ce este considerat acceptabil în societate. Idei rasiste sau misogine care până mai ieri erau fie tolerate, sau complet acceptate, devin inacceptabile social pe măsură ce cultura evoluează într-o direcție progresistă. Drept răspuns, vectorii conservatori care emit astfel de idei devin marginalizați social și eliminați din *mainstream*. Aici este momentul în care, din punctul meu de vedere, apare discursul conservator de tipul „cancel culture”. Este produsul unei frustrări conservatoare față de pierderea statutului social, a poziției centrale în cultura și societatea americană. Faptul că și mișcarea conservatoare apela la aceleași mecanisme și repertorii sociale și politice de ostracizare și punere sub tăcere a liberalilor și progresiștilor atunci când aceștia dominau cultural societatea americană este trecută complet sub tăcere. Devine o problemă doar când ei devin victimele propriilor lor metode.

Ce este „cancel culture”?

Revenind însă la discutarea în termeni mai generali a fenomenului „cancel culture”, este important să definim natura conceptuală a acestuia. Conservatorii atribuie acest fenomen exclusiv stângii progresiste, drept produs imanent logicii și gândirii de factură neomarxistă și postmarxistă. Legând conceptual „cancel culture” de stânga progresistă, conservatorii își construiesc un zid de apărare împotriva oricăror acuzații cum că ar apela la aceleași practici.

Așadar, avem nevoie de o definiție analitică a „cancel culture” care poate fi folosită drept instrument conceptual pentru o analiză a fenomenului fără a promova o anumită agendă politică. O soluție care îndeplinește aceste deziderate este adoptarea definiției propuse de Pippa Norris. Într-un articol recent, Norris definește „cancel culture” drept „strategii colective folosite de activiști pentru a folosi presiunea socială cu scopul ostracizării culturale a unor ținte (cineva sau ceva) acuzat de acțiuni sau afirmații inacceptabile.” Construind pe baza acestei definiții, putem spune că trei elemente sunt necesare și suficiente pentru a înțelege natura „cancel culture”:

1. Existența unui set de axiome dominante în societate. O serie de precepte, valori și principii cu privire la natura realității, a moralității și a modului de organizare a societății.
2. Apariția unor repertorii sau mecanisme prin care dominanța acestui set de axiome este stabilită, perpetuată și asigurată.
3. Existența în societate a unor grupuri sau indivizi care nu achiesează la axiomele dominante din societate, ducând la o reacție din partea celor care achiesează puternic la aceste axiome în direcția sancționării sociale a „necredincioșilor”.

„Cancel culture” poate fi descris, așadar, drept un fenomen profund iliberal sau anti-liberal. El nu este un fenomen caracteristic doar unor segmente ale stângii progresiste, ci și al dreptei regresive sau al conservatorismului. Orice mișcare sau proiect sociocultural care urmărește să își impună propriile precepte sociale, religioase sau culturale asupra societății a apelat la astfel de mecanisme. Fie că vorbim de conservatori sau de progresiști, impoziția unei ortodoxii culturale prin eliminarea perspectivelor alternative din societate este în întregime iliberală și antiliberală. Duce la disoluția societății deschise și a pluralismului normativ și politic. Iar România nu a fost ocolită absolut deloc de astfel de fenomene. De altfel, așa cum voi arăta în continuare, forme conservatoare de „cancel culture” sunt prevalente în societatea românească, în special în ceea ce privește cultura înaltă.

Mecanismele „Cancel Culture”

Înainte de a trece la o discuție pe marginea faptelor caracteristice fenomenului „cancel culture” din România, este important să menționăm care pot fi cele mai importante mecanisme prin care acest fenomen funcționează. Trei mari mecanisme pot fi identificate, dintre care două sunt prevalente în societățile democratice: spirala tăcerii, ostracizarea retorică și constrângerea fizică.

1. **Spirala tăcerii.** Acest mecanism este legat de fenomenele de conformism social și a fost îndelung studiat în sociologie, științele politice și studiile comunicării (e.g. Noelle-Neumann 1974). Logica acestui mecanism este că oamenilor le este mai frică de izolarea socială decât le este de a exprima o

opinie incorectă. Fie că vorbim de costuri de reputație sau de riscul ignorării, majoritatea oamenilor vor tinde să își încadreze opiniile publice în interiorul granițelor discursului acceptabil social. Astfel, aceștia vor adopta discursul dominant din societate și se vor conforma mesajelor pe care le percep drept ortodoxe, chiar dacă ei înșiși cred altceva. Atunci când există un set de axiome culturale dominante în societate, majoritatea indivizilor vor prefera să se conformeze acestuia și să nu emită opinii contrare. Așadar, spirala tăcerii se referă în principal la un mecanism de autocenzură. Pe măsură ce un set de axiome este văzut drept dominant, oamenii care nu achiesează la el vor începe să se exprime public din ce în ce mai puțin. Pe măsură ce oameni cu opinii contrare se exprimă mai puțin, percepția dominanței setului principal de axiome crește și asta duce la reducerea la tăcere a și mai multor oameni cu opinii contrare.

2. **Ostracizarea retorică.** Acest mecanism se referă la acele practici prin care indivizi sau instituții care exprimă opinii heterodoxe sunt sancționate public prin boicoturi, proteste, petiții sau alte asemenea acte. Scopul este sancționarea publică a persoanei care exprimă opinii sau idei heterodoxe și eliminarea acesteia din sfera publică.

3. **Constrângerea fizică.** Acest mecanism este cel mai evident și simplu de observat și se referă la acțiuni efective de eliminare din sfera publică a unor idei sau opinii. Fie că vorbim de forțarea anulării unor expoziții de artă sau de arestarea unor indivizi, constrângerea fizică presupune acțiuni directe asupra integrității unor persoane sau obiecte care transmit un mesaj heterodox.

Aceste mecanisme pot fi mobilizate separat sau împreună, iar în contextul românesc ele au fost deseori folosite împreună, în special de dreapta conservatoare, așa cum voi arăta în continuare.

„Cancel culture” în contextul românesc

Contrar a ceea ce cred majoritatea conservatorilor români, România nu a dus lipsă în ultimii trei zeci de ani de „cancel culture”. Diferența față de situația actuală din SUA este că la noi „cancel culture” este apanajul principal, dar nu exclusiv, al dreptei tradiționaliste.

În ultimii treizeci de ani, dreapta tradiționalistă și conservatoare din România a mobilizat în repetate rânduri strategii și repertorii de punere sub tăcere a unor perspective liberale sau progresiste. Pe parcursul modernizării postcomuniste, mișcările conservatoare și tradiționaliste din România au acționat constant în direcția eliminării, cenzurării sau marginalizării abordărilor, perspectivelor și inițiativelor politice, sociale și culturale de factură progresistă și liberală. Singurul motiv pentru care variațiunile de

„cancel culture” de origine românească nu au fost complet eficace este legat de condiționările integrării euro-atlantice, care a forțat elitele politice să permită – deseori cu greutate – inițiative și măsuri de factură progresistă.

Câteva exemple vizibile de „cancel culture” ale actanților conservatori și tradiționaliști din România:

1. Incidentele de la Muzeul Țăranului Român, când grupuri de fundamentalști religioși au întrerupt proiecția unor filme cu tematică LGBT. Cazuri clasice și deloc izolate în care mișcări conservatoare încearcă să pună sub tăcere orice alt tip de mesaj cultural alternativ celui dominant în România la acel moment.
2. Inițiative pentru desființarea și interzicerea programelor universitare legate de studiile de gen și egalitate de gen. De altfel, astfel de încercări de desființare a unor programe de masterat nu au încetat. Recent, domni conservatori precum Radu Carp sau Cătălin Avramescu continuă presiunea asupra unor decidenți din Ministerul Educației în direcția desființării unui program de masterat pe tema egalității de gen de la din facultatea unde activează. Prin astfel de acțiuni se încearcă eliminarea și anularea unor agende de cercetare și a studierii unor perspective și subiecte care contravin preceptelor și valorilor misogine și patriarhale care încă domină în societatea românească. Acești domni, autoproclamat „liberali”, arată cât de mult se opun pluralismului intelectual din propria facultate și din societate.
3. Ostracizarea culturală a manelelor la începutul anilor 2000 de către elitele intelectuale și culturale românești. După o foarte scurtă perioadă de acceptabilitate socială, manelele au fost victima „cancel culture” ca urmare a acțiunilor concertate de eliminare din sfera discursului cultural acceptabil. Dacă înainte manelele puteau fi auzite pe majoritatea posturilor de radio și a posturilor TV de muzică, acestea au fost eliminate din *mainstream*-ul cultural pentru aproape 15 ani.

Acestea sunt trei dintre exemplele cele mai proeminente, dar lista poate continua la infinit. Fie că vorbim de cultura populară sau de cercurile intelectuale, „cancel culture” este predominantă. Fie că vorbim de o spirală a tăcerii din rândul intelectualilor sau de acțiuni concertate de eliminare a unor valori și perspective socioculturale din spațiul public, România ultimelor treizeci de ani a fost martora nesfârșită a unor fenomene de tipul „cancel culture”. Acestea au fost întreprinse împotriva oricui atenta la valorile și preceptele normative al conservatorismului românesc. „Cancel culture” a fost și este parte a repertoriului politic al elitei conservatoare românești.

Antiliberalismul „cancel culture”

„Cancel culture” nu este, așadar, un fenomen exclusiv caracteristic al unor segmente ale

stângii progresiste americane sau globale. Acest fenomen este specific oricăror mișcări sociale sau politice care încearcă să impună un set de valori, principii și idei cu privire la moralitate sau organizarea societății. Pe de o parte, în societățile în care valorile progresiste sunt cele care predomină, actanții cu valori conservatoare, aflate în afara acceptabilității sociale, sunt cei care se plâng de existența unui „cancel culture” care le limitează libertatea de expresie. Asta se întâmplă tocmai pentru că dominanța unui set de valori alternative produce izolare socială și un sentiment de marginalizare sau chiar alienare. Pe de altă parte, același lucru se întâmplă și în societățile conservatoare precum cea românească, unde progresiștii și cei care achiesează la alte valori și viziuni decât cele conservatoare se văd marginalizați, izolați și deseori combătuți activ de activiști conservatori.

„Cancel culture” este acceptabilă doar într-o societate iliberală, fie că vorbim de una fundamentată pe axiome și valori conservatoare, progresiste sau de altă natură. În schimb, societățile liberale sunt pluraliste și deschise diversității de perspective normative prin definiție, deci „cancel culture” nu poate fi parte a repertoriului social existent în aceste societăți. Apariția unor fenomene precum cancel culture, fie că sunt de factură conservatoare sau progresistă, reprezintă un atac la caracterul pluralist al unei societăți liberale.

Imagine: Unsplash